

ЛІСНЯК С. Г.,
провідний науковий співробітник
(Науково-дослідний інститут
Національної академії прокуратури України)

УДК 343.97+343.43

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ

У статті проаналізовано рівень, структуру та динаміку злочинів проти волі, честі та гідності особи. Зроблено висновки про стан злочинності у вказаній сфері за 6 місяців 2014 року.

Ключові слова: кримінологічний аналіз, рівень, структура, динаміка, латентність, злочини проти волі, честі та гідності особи.

В статье проанализированы уровень, структура и динамика преступлений против свободы, чести и достоинства личности. Сделаны выводы о состоянии преступности в указанной сфере за 6 месяцев 2014 года.

Ключевые слова: кримінологічний аналіз, рівень, структура, динаміка, латентність, преступления против свободы, чести и достоинства личности.

In the article a level, structure and dynamics of crimes, is analysed against freedom, honour and dignity of personality. Drawn conclusion about the state of criminality in the indicated sphere for 6 months 2014 year.

Key words: criminology analysis, level, structure, dynamics, latentness, crimes against freedom, honours and dignities of personality.

Вступ. У нормативно-правових актах, політичних документах останнім часом все частіше зустрічається твердження, що людина – найвища соціальна цінність у нашому суспільстві.

Особиста (фізична) свобода людини є її найважливішим та невід’ємним правом. У статті 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року, а також у статті 3 Загальної декларації прав людини 1948 року проголошено, що кожна людина має право на свободу й особисту недоторканність. Положення даних міжнародно-правових актів також встановлюють, що ніхто не повинен утримуватися в рабстві або в невільному стані, піддаватись неправомірному арешту, затриманню та триманню під вартою.

Пріоритетність прав людини закріплено і в Конституції України, де прямо наголошено, що людина, її життя та здоров’я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3).

Крім того, в розділі 11 Основного Закону країни задекларований цілий спектр природних та невідчужуваних прав особи. До їх числа, зокрема, належить право кожної людини на повагу до її гідності (ч. 1 ст. 28), право на свободу та особисту недоторканність (ч. 1 ст. 29). Кожен зобов’язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68).

Зрозуміло, що на сьогодні структура головних умов життєдіяльності українського суспільства має бути принципово переглянута згідно з його сучасними цінностями, принципами, вимогами. Особливо з урахуванням того, що «відбувається фронтальна пе-

реоцінка системи цінностей. Стався розвал ціннісної основи, і нам необхідно створити нову систему цінностей» [1, с. 22].

Системність та взаємообумовленість конституційних прав і свобод людини свідчить на користь того, що будь-яке злочинне посягання на волю особи одночасно принижує її честь або гідність. Тому головним завданням чинного кримінального законодавства України є захист фундаментальних прав і свобод людини від будь-яких протиправних посягань.

Оцінка суспільної небезпечності діяння як злочину відбувається на законодавчому рівні через його криміналізацію, а на правозастосовчому – через її оцінювання слідчим, прокурором, суддею стосовно вчиненого конкретного злочину, що дає підстави віднести суспільну небезпечність до оціночних понять.

Всебічне вивчення та аналіз злочинності передбачають її постійне вимірювання в масштабах усієї країни і в межах окремих регіонів. Така робота має поточний і перспективний характер, що дає можливість міркувати не тільки про існуючу злочинність, її минулий стан, а і є передумовою для її прогнозування [2, с. 23].

Питання кримінологічної характеристики злочинів проти волі, честі та гідності особи розглядалися в роботах В.В. Голіни, А.П. Заклюка, В.О. Лисодєда, В.А. Бортника, О.О. Володіної, Н.О. Гуторової С.Ф., С.Ф. Денисова, Т.А. Денисової, І.М. Доляновської, В.О. Іваненко, Ю.А. Кармазіна, В.А. Козака, В.М. Куца, Я.Г. Лизогуба, А.М. Орлеана, В.І. Осадчого, В.П. Панова, В.М. Підгородинського, І.В. Пшеничного, О.В. Сапронова, М.І. Хавронюка.

Постановка завдання. Мета статті полягає у здійсненні кримінологічного аналізу кількісних та якісних показників злочинів проти волі, честі та гідності особи за 6 місяців 2014 року.

Результати дослідження. У нашій державі злочини проти волі, честі та гідності особи зростають із року в рік. Не дивно, що чисельні та систематичні порушення прав та свобод наших громадян призвели до того, що люди в листопаді 2013 року вийшли на вулиці, щоб захистити своє право на краще життя, тобто розпочалась так звана «Революція гідності». Отже, є потреба у всебічній охороні та захисті волі, честі та гідності особи за допомогою правових засобів, чільне місце серед яких посідає кримінальна відповідальність.

Відповідальність за вчинення злочинів проти волі, честі та гідності особи передбачена розділом III Особливої частини Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (далі – КК України) [3].

Виходячи із сутності злочинів, передбачених цим розділом, їх родовим об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують особисту волю, честь та гідність особи. З огляду на специфіку їх безпосередніх об'єктів аналізовані злочини можна умовно поділити на 2 групи:

1) незаконне позбавлення волі або викрадення людини, захоплення заручників, підміна дитини та незаконне поміщення в психіатричний заклад (статті 146–148, 151 КК України);

2) торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини, експлуатація дітей та використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (статті 149, 150, 150-1 КК України) [4, с. 85].

Досліджуючи статистичні дані в частині реєстрації злочинів проти волі, честі та гідності особи, варто відзначити, що у період за 6 місяців 2013 та 6 місяців 2014 роки спостерігається тенденція до підвищення рівня злочинності в зазначеній сфері майже на половину. Так, за 6 місяців 2013 року зареєстровано 337 злочинів, за 6 місяців 2014 – 546 (+62% до попереднього року). І хоча злочини цієї категорії в поточному році зросли, їх загальна кількість у порівнянні з іншими злочинами є незначною. Такий низький показник кількості зареєстрованих злочинів пояснюється незначним розповсюдженням таких

злочинів, як: підміна дитини, експлуатація дітей, незаконне поміщення в психіатричний заклад. Їх питома вага за 6 місяців 2013 року загалом по державі склала 0,1% від загальної зареєстрованої злочинності по Україні, а у поточному році – 0,2%. Наочно це виглядає таким чином:

	6 місяців 2013	6 місяців 2014	Динаміка (%)
усього зареєстровано злочинів	837 351	583 292	30,3
злочини проти волі, честі та гідності особи	337	546	62
питома вага, %	0,1	0,2	X

Динаміка вчинення злочинів проти волі, честі та гідності особи в період 6 місяців 2013–2014 років має такий вигляд:

– незаконне позбавлення волі або викрадення людини (стаття 146 КК України). Можна прослідкувати таку динаміку цих злочинів: за 6 місяців 2013 року зареєстровано 220 злочинів, а за 6 місяців 2014 року – вже 422 злочини (+91,8%).

– захоплення заручників (стаття 147 КК України). За 6 місяців 2013 року зареєстровано 1 злочин; за 6 місяців 2014 року – 14 злочинів (+1300%). Така динаміка свідчить про тенденцію значного зростання цих злочинів в 2014 році.

– підміна дитини (стаття 148 КК України). За 6 місяців 2013 року зареєстровано 1 злочин; за 6 місяців 2014 року – 1 злочин.

– торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (стаття 149 КК України) зареєстровано: за 6 місяців 2013 – 72 злочини; за 6 місяців 2014 – 67 злочинів (– 6,9%);

– експлуатація дітей (стаття 150 КК України). Зареєстровано за 6 місяців 2013 року 9 злочинів; за 6 місяців 2014 року – 3 злочини (–66,7%);

– використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (стаття 150-1 КК України). Зареєстровано за 6 місяців 2013 року 22 злочини; за 6 місяців 2014 року – 35 злочинів (+59%);

– незаконне поміщення в психіатричний заклад (стаття 151 КК України). Зареєстровано за 6 місяців 2013 року 12 злочини; за 6 місяців 2014 року – 4 злочини (–66,7%);

Тенденція зміни показників зареєстрованих злочинів цієї категорії ілюструється в таблиці:

Роки	Усього зареєстровано злочинів проти волі, честі, та гідності особи	Незаконне позбавлення волі або викрадення людини	Захоплення заручників	Підміна дитини	Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини	Експлуатація дітей	Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом	Незаконне поміщення в психіатричний заклад
6 місяців 2013	337	220	1	11	72	9	22	12
6 місяців 2014	546	422	14	11	67	3	35	4
Динаміка %	+62	+ 91,8	+1300	00	– 6,9	– 66,7	+59	– 66,7

Слід констатувати збільшення вчинення злочинів, передбачених розділом III Особливої частини КК України, згідно з показниками статистичних даних за 6 місяців 2014 року у порівнянні з відповідним періодом 2013 року.

За 6 місяців 2013 року «лідерами» з кількості вчинених серед цієї категорії злочинів були злочини, передбачені: ст. 146 КК України (незаконне позбавлення волі або викрадення людини – 220 кримінальних правопорушень); ст. 149 КК України (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини – 72 кримінальних правопорушення); ст. 150-1 КК України (використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом – 22 кримінальних правопорушення).

Аналіз статистичних даних показує, що за минулий рік ситуація не покращилась, а в деяких випадках ще й погіршилась. Найбільш поширеними залишаються знову ті самі види злочинів: незаконне позбавлення волі або викрадення людини – 422 кримінальних правопорушення (+91,8%), торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини – 67 кримінальних правопорушення (-6,9%), використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом – 35 кримінальних правопорушень (+59).

За 6 місяців 2014 році не було випадків, щоб за окремими статтями розділу III Особливої частини КК України не реєструвалося жодного злочину.

У процентному співвідношенні загальна кількість злочинів проти волі, честі та гідності особи за перше півріччя 2014 року відносно аналогічного періоду 2013 року збільшилась на 62,0%, тоді як загальні показники всіх злочинів по Україні за цей період знизились на 30,3%.

Також відмічається тенденція до зменшення злочинів, пов'язаних з незаконним поміщенням в психіатричний заклад. Так, за 6 місяців 2014 року кількість цих злочинів зменшилася до 4 проти 12 у 2013 році, або на 66,7%. У поточному році зареєстровано лише 3 злочини, пов'язані з експлуатацією дітей, що на 66,7% менше, ніж за аналогічний період минулого року.

Зауважимо, що певна частина злочинів проти волі, честі та гідності особи залишається нерозкритою і має місце тенденція щодо їх збільшення. У першому півріччі 2013 року загальна кількість кримінальних правопорушень цієї категорії, за вчинення яких особам вручено повідомлення про підозру, становила 116 з 337 зареєстрованих, тобто по 221 правопорушенню особу злочинця не було встановлено. У поточному році не пред'явлено підозру за вчинення вже 424 кримінальних правопорушень з 546 зареєстрованих.

Незважаючи на те, що за 6 місяців 2013 року у порівнянні з аналогічним періодом 2014 року було зареєстровано менше цих злочинів (337 проти 546), у минулому році було закінчено більше кримінальних проваджень, ніж у поточному (95 проти 69).

Аналізуючи статистичні дані за 6 місяців 2013 – 2014 років, можна зробити висновок, що найбільша кількість злочинів проти волі, честі та гідності особи вчинялися в Донецькій (183), Луганській (108) областях та місті Києві (56), а найменша – в Івано-Франківській, Рівненській, Сумській (по 1 злочину), Тернопільській, Хмельницькій (по 2 злочини).

Досліджуючи географію динаміки злочинності, зауважимо, що у 2014 році було зафіксовано зростання злочинів цієї категорії в Харківській (з 6 до 23 злочинів; у 3,8 рази), Луганській (з 20 до 108; у 5,4 р), Донецькій (з 29 до 183; у 6,3 р) областях та місті Києві (з 30 до 56; 86,7 %). Отже зростання кількості злочинів цієї категорії спостерігається в 7 областях.

Водночас у 13 областях спостерігається тенденція до зменшення кількості злочинів проти волі, честі та гідності особи. Серед них Одеська (з 31 до 18; -41,9%); Кіровоградська (з 10 до 4; -60 %), Дніпропетровська (з 25 до 6: -68 %). Тернопільська (з 8 до 2; -75,0 %), Сумська (з 9 до 1; -88,9 %).

Водночас у 2 областях – Івано-Франківській та Київській – рівень злочинності залишився той самий, що й минулого року (відповідно 1 та 12 злочинів).

Опрацьовуючи отримані дані, доходимо висновку про те, що зростання злочинності притаманне не всім регіонам України, а лише тим, де мешкає велика кількість населення та розвинута промисловість, – переважно східним областям України.

Як свідчать наведені показники, злочини проти волі, честі та гідності особи в багатьох випадках – супутники великих, індустріально розвинених міст і регіонів. Іноді це позначається особливістю певних злочини проти волі, честі та гідності особи.

Так, для захоплення заручників (ст. 148 КК України) у деяких випадках необхідна наявність місць масового скупчення людей або спеціальної інфраструктури (вокзал, аеропорт, посольство, державні, військові установи або установи кримінально-виконавчої системи); для торгівлі людьми (ст. 149 КК України) – спад або закриття великого промислового виробництва, що, у свою чергу, породжує масову міграцію населення у пошуках роботи і заробітку. Незаконне поміщення в психіатричний заклад (ст. 151 КК України) вчиняється, як правило, в обласних центрах і містах обласного підпорядкування, де переважно розташовані психіатричні установи [2, с. 103]

З огляду на те, що соціально-політичне становище на Сході України залишається вкрай напруженим, можна припустити, що кількісні показники злочинів зазначеної категорії зростатимуть і надалі.

Як відмічалось раніше, найбільшу питому вагу злочинів досліджуваної категорії складає торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (ст. 149 КК України). Причинами та передумовами поширення цього злочину на території України, на нашу думку, є занепад економіки та її кризовий стан, закриття підприємств і, як наслідок, зростання безробіття, зменшення соціального захисту населення, його зубожіння. Тобто прослідковується пряма залежність протиправної поведінки особи від її незадовільного матеріального становища. Однак останнім часом до цього додаються ще й такі чинники, як: політична нестабільність у державі, наявність тіньової економіки та рейдерства, корумпованість влади, збройні конфлікти, які негативно впливають на психологічне самопочуття людей.

Вплив наведених вище факторів є суттєвою детермінантою збільшення кількості цих злочинів у майбутньому.

Крім того, негативним чинником значного зростання кількості злочинів щодо захоплення заручників є діяльність терористичних угруповань на Сході України. У разі подальшої ескалації військового конфлікту та враховуючи тактику ведення бойовиками військових дій, можна очікувати подальше збільшення кримінальних правопорушень цієї категорії та їх високу латентність.

Водночас певне занепокоєння викликає стан розкриття цих злочинів та проведення по них досудового розслідування.

Якщо за 6 місяців 2013 року було зареєстровано 1 злочин цієї категорії, а кримінальне провадження спрямовано до суду з обвинувальним актом, то за аналогічний період поточного року їх зареєстровано вже 14, але тільки за вчинення 2 злочинів особам оголошено підозру та 1 кримінальне провадження спрямовано до суду для розгляду по суті. Тобто 12 злочинів на сьогодні ще не розкрито.

Потребує подальшого наукового обґрунтування й правовий статус осіб, захоплених на Сході Країни, адже у зв'язку з веденням на цій території військових дій законірно постає питання, чи є вони заручниками (у розумінні ст. 147 КК України) або військовополоненими.

Висновки. Таким чином, проведений кримінологічний аналіз злочинів проти волі, честі та гідності особи за 6 місяців 2014 року порівняно з аналогічним періодом 2013 року дозволяє зробити деякі узагальнюючі висновки.

По-перше, спостерігається тенденція до значного підвищення рівня злочинності в зазначеній сфері.

По-друге, у структурі злочинності переважали такі суспільно-небезпечні діяння, як: захоплення заручників (ст. 147 КК України), незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України), торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (ст. 149 КК України), використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150-1 КК України).

По-третє, зростання злочинів цієї категорії відбулось у Харківській, Луганській, Донецькій областях та місті Києві, а зменшення – в Одеській, Кіровоградській, Тернопільській та Сумській областях. У двох областях – Івано-Франківській та Київській – рівень злочинності залишився той самий, що й минулого року.

По-четверте, значна частина злочинів проти волі, честі та гідності особи, залишається нерозкритою. У поточному році кількість таких злочинів зросла майже на половину.

Список використаних джерел:

1. Філософія права : навчальний посібник / за заг. ред. М.В. Костецького і Б.Ф. Чміля. – К. : Юрінком Інтер, 2000 – с. 97.

2. Кримінологія : Загальна та Особлива частина : підручник / [І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.] ; за заг. ред. В.В.Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х. : Право, 2009. – 288 с.

3. Науково-практичний коментар до кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – Київ : Юридична думка, 2010 – 351с.

4. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / ред. М.І. Бажанов, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-е вид., перероб. та доп. – К., 2005. – 622 с.

МАКСИМІВ І. І.,

ад'юнкт кафедри юридичної психології
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 159:343.915

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТИВНИХ ПРИЧИН ВТЯГНЕННЯ ДИТИНИ У ЖЕБРАЦТВО

Стаття присвячена вивченню психологічних чинників втягнення дитини у жебрацтво та визначенню шляхів вирішення даної соціальної проблеми. Проаналізовано ознаки використання дитини для заняття жебрацтвом, їх психологічну природу. Вивчено первинні причини виникнення жебрацтва.

Ключові слова: жебрацтво, дитина, бідність, безпритульність, спосіб життя, девіантна поведінка.

Статья посвящена изучению психологических факторов вовлечения ребенка в попрошайничество и определению путей решения данной социальной проблемы. Проанализированы признаки использования ребенка для занятия попрошайничеством, их психологическая природа. Изучены первоначальные причины возникновения нищенства.

Ключевые слова: попрошайничество, ребенок, бедность, беспризорность, образ жизни, девиантное поведение.

This article is devoted to the study of psychological factors involving the child in begging and identify ways to solve this social problem. Analyzed features of using a child for begging, their psychological nature. Studied the primordial causes of begging.

Key words: begging, child, poverty, homelessness, lifestyle, deviant behavior.

